

Byzantina Symmeikta

Vol 31 (2021)

BYZANTINA SYMMEIKTA 31

Ο Συγγραφέας μέσα στη διήγηση. Η περίπτωση του Βίου της Θεοφανούς

Αναστασία ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.23339](https://doi.org/10.12681/byzsym.23339)

Copyright © 2021, Αναστασία Πετροπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Α. (2021). Ο Συγγραφέας μέσα στη διήγηση. Η περίπτωση του Βίου της Θεοφανούς. *Byzantina Symmeikta*, 31, 193–217. <https://doi.org/10.12681/byzsym.23339>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΤΟΜΟΣ 31 VOLUME

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΗΓΗΣΗ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

ΑΘΗΝΑ • 2021 • ATHENS

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΙΗΓΗΣΗ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

Ο Βίος της Θεοφανούς είναι το εγγύτερο στην εποχή που έζησε η αγία κείμενο που γράφτηκε προς τιμήν της. Χρονολογείται περί τα τέλη του 9ου αιώνα. Πιο συγκεκριμένα *terminus post quem* είναι αναμφίβολα ο θάνατος της Θεοφανούς (μεταξύ 895-897)¹, ο οποίος εξιστορείται δέκα περίπου κεφάλαια πριν από το τέλος του κειμένου [στο εξής: *VTh*], το συνολικό εύρος του οποίου καλύπτει τριάντα δύο κεφάλαια. *Terminus ante quem* μπορεί να θεωρηθεί με επαρκή βεβαιότητα ο θάνατος του συζύγου της, του Λέοντος ς' του Σοφού (912)², μιας και δεν υπάρχει αναφορά σε αυτόν. Ο τόπος δράσης είναι η Κωνσταντινούπολη, όπου γεννήθηκε και έζησε τόσο η Θεοφανώ, όσο και ο ίδιος ο βιογράφος. Ανεξάρτητα από το πώς αντιμετωπίζει ο κάθε ερευνητής τον Βίο, καθώς και από την ερμηνεία που παρέχει για τη σκοπιμότητα της σύνταξης του κειμένου, πρόκειται αναντίρρητα –από καθαρά λογοτεχνική και φιλολογική άποψη– για ένα άρτιο και προσεγμένο αγιολογικό έργο

---

1. Ed. KURTZ, *Zwei Griechische Texte über die Hl. Theophano, die Gemahlin Kaisers Leo VI*, St.-Petersbourg 1898, iii, σημ. 1. Ο KURTZ στηριζόμενος στη φράση του προομίου πολλοί έπεχείρησαν συγγράφασθαι διήγησιν περι τῶν πεπληροφορημένων ἡμῖν τῆς ἀγίας Θεοφανοῦς βασιλείσης θαυμάτων ... υποστηρίζει πως ο Βίος δεν γράφτηκε αμέσως μετά τον θάνατό της. Το 895 ή 896 τοποθετεί τον θάνατο της Θεοφανούς η P. KARLIN-HAYTER, *La mort de Theophano* (10.11.896 ou 895), *BZ* 62 (1969), 13-19. Το 897 χρονολογείται ο θάνατος από τον V. GRUMEL, *Chronologie des événements du règne de Léon VI*, *EO* 35 (1936), 22-29. Συνολικά βλ. *PmBZ* 8165.

2. Για περισσότερες απόψεις βλ. Ε. Ν. ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασίλισ, Η ζωή μας αυτοκράτειρας. Ο βίος μιας αγίας*, Θεσσαλονίκη, εκδ. οίκος Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2006, 30.

υψηλής λογοτεχνικής ποιότητας που αξίζει να μελετηθεί³. Το σημείο, βέβαια, που εξάπτει το ενδιαφέρον και αποτελεί τη λυδία λίθο για την προσέγγιση του εκάστοτε μελετητή στα όσα αναφέρονται στον Βίο είναι η ιδιαίτερη θέση που κατέχει ο συγγραφέας μέσα στη διήγηση. Παρόλο που εκείνος επιθυμεί να διατηρήσει ως το τέλος την ανωνυμία του (κατά την συνηθέστατη πρακτική των συγγραφέων αγιολογικών κειμένων της μέσης περιόδου)⁴, στην πλειονότητα των κεφαλαίων διακρίνεται πίσω από το κείμενο και νεύει στον αποδέκτη της αφήγησής του, ενώ στις τελευταίες παραγράφους προχωρεί στην ακριβή εξιστόρηση των θαυμάτων της Θεοφανούς προς τον ίδιο και την οικογένειά του. Διατρέχοντας, λοιπόν, κάθε παράγραφο του βίου και της πολιτείας της αγίας και ένδόξου θαυματουργού βασιλίδος Θεοφανώς⁵, θα γίνει προσπάθεια ανασύνθεσης της φυσιογνωμίας του συγγραφέα, ενώ παράλληλα ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην εξιχνίαση εκείνων των στοιχείων που τον συνδέουν με την αγία και καθιστούν τόσο τον ίδιο, όσο και την οικογένειά του, κοινωνούς των θαυμάτων της. Προς διευκόλυνση της έρευνας το κείμενο θα ξεταστεί σε τρία μέρη: το πρώτο μέρος αποτελείται από το προοίμιο (VTh 1), το δεύτερο από την αφήγηση της ζωής της Θεοφανούς (VTh 2-24) και το

3. L. RYDÉN, New Forms of Hagiography: Heroes and Saints, στο: *The 17th International Byzantine Congress* (Washington DC, August 3-8, 1986), New York 1986, 537-551: 545-546. Το ζήτημα της παράβλεψης της λογοτεχνικής φύσης των αγιολογικών κειμένων επισημαίνει και ο M. HINTERBERGER, The Byzantine Hagiographer and his Text, στο: *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography, Volume II: Genres and Contexts* [στο εξής: *ARCBH*, II], εκδ. S. EFTHYMIADIS, Farnham-Burlington 2014, 211-246, κυρίως 234-235.

4. Για τους βυζαντινούς συγγραφείς βλ. *ODB*, τ. 1, λήμμα Author (A. KAZHDAN): S. PAPAIOANNOU, Voice, Signature, Mask: The Byzantine Author, στο: *The Author in Middle Byzantine Literature. Modes, Functions, and Identities*, εκδ. A. PIZZONE, Boston - Berlin 2014, 21-40: χρήση θα ήταν μια ματιά και στα υπόλοιπα άρθρα του συγκεκριμένου τόμου. Ιδίως για τους αγιολόγους της μέσης περιόδου και τις πρακτικές τους βλ. HINTERBERGER, The Byzantine Hagiographer, 247-256: μάλιστα, αξιοσημείωτη είναι η άποψη του S. EFTHYMIADIS [Collections of Miracles (Fifth-Fifteenth Centuries), *ARCBH* II, 103-142: 108] ότι η δήλωση του ονόματος και της ταυτότητας του συγγραφέως δεν είναι απαραίτητο να αυξάνει την αξιοπιστία μιας διήγησης θαυμάτων, ενώ παράλληλα ούτε η ανωνυμία του μειώνει την έλξη που αυτή ασκεί στους αποδέκτες.

5. VTh 1. 1-2.

τρίτο μέρος επικεντρώνεται στην εξιστόρηση των θαυμάτων της αγίας (VTh 25-31).

Αρχικά, για την επιτυχή προσέγγιση μιας πιο «ζωντανής» εικόνας του συγγραφέα με γνώμονα τα στοιχεία που παρέχει η ίδια η γραφή του, είναι σκόπιμη η ανάλυση του πρώτου γραμματικού προσώπου που χρησιμοποιείται στο κείμενο⁶. Η ανάλυση αυτή οδηγεί στη διάκριση του «εγώ» στο δίπολο «συγγραφέας-αφηγητής» και «συγγραφέας (αυτο) παρουσιαζόμενος»⁷. Πρόκειται για δύο ενδοκειμενικές αναπαραστάσεις του εξωκειμενικού συγγραφέα, από τις οποίες η δεύτερη είναι στενότερα συνδεδεμένη με την πραγματική εξωκειμενική του υπόσταση. Στην περίπτωση του (αυτο)παρουσιαζόμενου-αυτοβιογραφούμενου συγγραφέα χρησιμοποιείται το πρώτο πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού, ενώ η ιδιότητα του συγγραφέα-αφηγητή εκφράζεται σχεδόν πάντα σε πρώτο ενικό πρόσωπο⁸. Παράλληλα, ο συγγραφέας καθιστά ενίοτε διακριτή την εκάστοτε ιδιότητά του διανέμοντας διαφορετικά τα χρονικά επίπεδα⁹. Έτσι, οι παρελθοντικοί χρόνοι παραπέμπουν στον συγγραφέα-(αυτο)παρουσιαζόμενο, δηλαδή στο δρων «εγώ», ενώ οι υπόλοιποι χρόνοι στο «εγώ» του αφηγητή. Ωστόσο, δεν πρόκειται πάντα για ασφαλές κριτήριο διάκρισης των δύο ενδοκειμενικών ιδιοτήτων του συγγραφέα, καθώς φαίνεται πως υπάρχουν βασικές εξαιρέσεις στον *Βίο* όχι μόνο στο προοίμιο¹⁰, αλλά και στο κυρίως μέρος, όπου η αλλαγή των

6. HINTERBERGER, *The Byzantine Hagiographer*, 212.

7. Γενικά για τη διάκριση αυτή βλ. M. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen in Byzanz* [WBS 22], Wien 1999, κυρίως 116-132, 158-181· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autobiography and Hagiography in Byzantium*, *Symbolae Osloenses* 75 (2000), 139-164: 149-150· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *The Byzantine Hagiographer*, 211-213. Ο Hinterberger χρησιμοποιεί τους γερμανικούς όρους “das Erzähler-Ich” και “das dargestellte Ich”. Αξίζει να σημειωθεί ότι από την παραπάνω βιβλιογραφία προκύπτει πως ο «συγγραφέας (αυτο)παρουσιαζόμενος» ταυτίζεται με τον «αυτοβιογραφούμενο συγγραφέα».

8. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 119.

9. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 116-121· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autobiography and Hagiography*, 149-150.

10. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 120-121, 162. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο προοίμιο αποτελεί το γεγονός ότι η ταυτότητα του παρελθόντος «εγώ», δηλαδή του συγγραφέα-(αυτο)παρουσιαζόμενου, εκφράζεται με μη παρελθοντικούς τύπους (VTh 1.12-13: *ὀφθήσομαι, τυγχάνων*).

χρονικών βαθμίδων είναι συχνή¹¹. Εφαρμόζοντας τα παραπάνω, από την αρχή μέχρι το μέσον περίπου του πρώτου κεφαλαίου (*VTh* 1. 1-11) ο συγγραφέας εμφανίζεται ως αφηγητής στον *Βίον* μέσω μιας δοτικής προσωπικής πρώτου ενικού προσώπου στο πλαίσιο μιας απρόσωπης σύνταξης¹². Ο συγγραφέας-αφηγητής αιτιολογεί την απόφασή του να γράψει για την αγία Θεοφανώ, αναφέροντας πως κανείς ως τότε δεν σκέφτηκε να αφηγηθεί *τὰ δὲ ἐκ βρέφους αὐτῆς προτερήματα καὶ τὴν ἐκ παιδότην αὖξιν καὶ ἀνατροφὴν καὶ τὴν πρὸς τὰ βασίλεια ἄνοδον καὶ τὴν ἐν τῷ κράτει τῆς βασιλείας μυστικὴν ἄσκησιν*¹³. Ακόμη, αν υιοθετηθεί η άποψη ότι όντως πολλοί επιχείρησαν να συγγράψουν διήγηση θαυμάτων της αγίας βασιλίσσας, εξιστορώντας θαύματα που είτε συνέβησαν στους ίδιους είτε πληροφορήθηκαν από άλλους, τότε είναι εμφανές ότι ο συγγραφέας-αφηγητής σπεύδει ευθύς εξαρχής να διαχωρίσει τον εαυτό του από αυτούς¹⁴. Παράλληλα, όπως συνηθιζόταν στους βίους των αγίων κατά τη βυζαντινή εποχή, δεν παραλείπει να αναδείξει και εδώ –όπως και σε πολλά άλλα χωρία του *Βίου*– την ταπεινότητά του¹⁵. Βέβαια, η

11. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 118-120· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autobiography and Hagiography*, 150.

12. *VTh* 1.8: *ἔδοξε κάμοι*. Για τους τρόπους με τους οποίους αποκαλύπτεται ο ρόλος του συγγραφέα ως αφηγητή βλ. HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 116-121· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *The Byzantine Hagiographer*, 212.

13. *VTh* 1.6-8.

14. P. CESARETTI, *Oltre la "polis felice e imperiale". Alcuni elementi di spatiality letteraria nella Vita di santa Teofano (BHG 1794), Byzantino-Sicula VII (2019), 143-158: 153· ωστόσο, ο KURTZ (*Zwei Griechische Texte*, σ. iii και σημ. 1) στον πρόλογο της έκδοσής του ορθώς είχε επισημάνει την ομοιότητα της αρχής του *Βίου* με την αρχή του *κατά Λουκά* Ευαγγελίου, καθιστώντας σαφές πως η εναρκτήρια φράση του *Βίου* είναι ένας αγιολογικός τόπος. Ως επιχείρημα υπέρ αυτής της άποψης λειτουργεί και η χρονολόγηση του *Βίου* λίγο μετά τον θάνατο της Θεοφανούς, που καθιστά σχεδόν αδύνατη τη συγγραφή πολλών βιογραφιών της ως τότε. Κατά συνέπεια πρόκειται μάλλον για αγιολογικό τόπο παρά για ένα πραγματικό γεγονός.*

15. Ένα χαρακτηριστικότατο παράδειγμα μετριοφροσύνης είναι η μακροσκελής αποστροφή *ἔδοξε κάμοι τῷ ἐλαχίστῳ καὶ παντὸς λόγου ἁμοιροῦντι ὡς ἕκ τινος θείας τούτων τραπέζης τὰ ἐκείθεν ἐκπεσόντα ψυχία κατὰ τὴν πίστιν τῆς Χαναναίας συλλέξασθαι καὶ ἄλλην ὑμῖν εἰς εὐωχίαν εὐτελῆ παραστήσασθαι τράπεζαν καὶ ἴν' ἀπέλθῃτε τρυφήσαντες ὄντως τὰ μὴ κενούμενα και η φράση μηδὲ τὸ ἀτεχνὲς τοῦ λόγου προσέχων τὸ σύγγραμμα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν [...]: *VTh* 1. 8-15. Για τον συγκεκριμένο τόπο βλ. T. PRATSCH, *Der hagiographische Topos. Griechische Heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit* [Millennium-Studien 6], Berlin/New York, Walter de Gruyter 2005, 22-23.*

χαρακτηριστική φράση *κάμοι τῷ ἐλάχιστῳ* (VTh 1.8) στάθηκε αφορμή και για άλληλικασία, σύμφωνα με την οποία ο βιογράφος δεν ήταν λαϊκός, αλλά μοναχός. Επί παραδείγματι, ο Kurtz είχε την γνώμη ότι μάλλον πρόκειται για μοναχό¹⁶, οι Αλεξιάκης, Efthymiadis και Vukasinovic τάσσονται υπέρ της άποψης ότι πρόκειται για λαϊκό, ενώ ο Strano επιχειρηματολογεί υπέρ του ότι δεν πρόκειται απαραίτητα για μοναχό, αλλά πιθανότατα για κάποιον αξιωματούχο (είτε λαϊκό είτε εκκλησιαστικό)¹⁷. Διαφορετική υπόθεση, την οποία φαίνεται πως ασπαζόταν και η Da Costa-Louillet, είχε διατυπώσει ο Loparev αναφέροντας ότι ο συγγραφέας είχε συνθέσει ένα πρώτο προσχέδιο του *Βίου*, όταν ακόμη ήταν λαϊκός αξιωματούχος, δηλαδή προτού καρεί μοναχός¹⁸. Στην πραγματικότητα, όμως, το ερώτημα παραμένει αναπάντητο.

Εν συνεχεία, την έως τώρα διακριτική παρουσία του συγγραφέα-αφηγητή διακόπτει το επιβλητικό *ἐγὼ* (VTh 12) του (αυτο)παρουσιαζόμενου συγγραφέα¹⁹, που εισβάλλει δυναμικά στο κείμενο για να

16. KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, ii. Τα επιχειρήματα του KURTZ είναι το επίθετο «ἐλάχιστος» και το γεγονός ότι ο αδερφός του αυτοβιογραφούμενου συγγραφέα, ο Μιχαήλ, ορίστηκε από τον πατέρα τους ως φροντιστής και διοικητής του οίκου τους (VTh 27.6-7), παρόλο που αναφέρεται παρακάτω ως *παῖς* (VTh 28.1, 10), δηλαδή ως μικρότερος σε ηλικία από τον βιογράφο.

17. Α. Γ. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία της αγίας και ένδοξης θαυματουργής αυτοκράτειρας Θεοφανώς* (BHG 1794), Εισαγωγή, μετάφραση στα Νέα Ελληνικά και σχόλια, *Επετηρίς Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Βελλάς Ιωαννίνων* 4 (2007), 147-227: 148· S. EFTHYMIADIS, *Hagiography from the 'Dark Age' to the Age of Symeon Metaphrastes (Eighth–Tenth Centuries)*, στο: *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography. Volume I: Periods and Places*, [στο εξής: *ARCBH* I], εκδ. S. EFTHYMIADIS, Farnham – Burlington 2011, 95-142, 119· ο G. STRANO, *La vita di Teofano [BHG 1794] fra agiografia e propaganda*, *Bizantinistica. Rivista di studi bizantini e slavi*, 3 (2001), 47-61: 60 και σημ. 62· M. VUKASINOVIC, *Un saint père et une sainte impératrice. Saint Euthyme CP et sainte Théophanô dans une tension du Xe siècle?*, *Bsl* 73 (2015), 90-106: 60· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Authors and their families in two early 10th-century byzantine texts (Genesios and Vita Theophanous)*, *Porphyra. Confronti su Bisanzio* 3 (2016), 37-47: 38. Ο Vukasinovic, μάλιστα, επισημαίνει πως πρόκειται για λαϊκό στην αυλή του Λέοντος C'. Η DELIERNEUX (*The Literary Portrait of Byzantine Female Saints*, στο: *ARCBH*, II, 363-386: 377) θέτει το ερώτημα χωρίς να παίρνει θέση.

18. Chr. LOPAREV, *Vizantijskie Zitija svjatych VIII-IX vekov*, *Viz Vrem* 18 (1911), 1-147: 11· G. da COSTA-LOUILLET, *Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles*, *Byz* 25-27 (1955-1957), 783-852: 824.

19. Βλ. σχετικά HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 120.

γνωστοποιήσει εκ προοιμίου την άμεση σχέση του με την αγία και να προβάλλει εμμέσως τα εχέγγυα της αξιοπιστίας του²⁰. Συγκεκριμένα επισημαίνει πως ήταν φίλος με τον πατέρα της και τον θείο της Μαρτίνο, γεγονός που ευλόγως οδήγησε τους ερευνητές στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας του *Βίου* «σίγουρα είναι κάποιος σύγχρονος της αγίας, τουλάχιστον λίγο μεγαλύτερός της στην ηλικία εφόσον παρουσιάζεται ως *πάτριος φίλος*²¹, από ανώτερη κοινωνική τάξη»²², χάρη στην οποία η οικογένειά του μπορούσε να έχει συνάψει σχέσεις με τον πατέρα της Θεοφανούς, αρχικά ιλλούστριο και μετέπειτα πατρίκιο, τον Κωνσταντίνο²³. Στη συνέχεια, τονίζει ότι δεν προβαίνει στη διήγηση του βίου της Θεοφανούς από την επιθυμία του να λάβει ως αντίδωρο συγγραφική δόξα, αλλά το θεωρεί προσωπικό του χρέος *των δι' αὐτῆς εἰς ἡμᾶς γενομένων θαυμάτων*²⁴, τουτέστιν για τα θαύματα που συνέβησαν σε αυτόν και στην οικογένειά του με τη μεσολάβηση της αγίας. Χαρακτηριστική στο συγκεκριμένο χωρίο είναι η χρήση τόσο του πρώτου πληθυντικού προσώπου (*ἡμᾶς*), όσο και του παρελθοντικού χρόνου (*γενομένων*), που δηλώνει τον (αυτο)παρουσιαζόμενο συγγραφέα και τον εντάσσει στην ομάδα των αποδεκτών των θαυμάτων της αγίας²⁵. Ορμώμενη, επίσης, από την φράση *χρέος ἀφωσιωμένον* η Αμοιρίδου θεωρεί ότι ο συγγραφέας «υποχρεώθηκε» από ευγνωμοσύνη να γράψει αυτό το κείμενο, που «ουσιαστικά μάλλον τον χαρακτηέρα εγκωμίου έχει,

20. HINTERBERGER, *Autobiography and Hagiography*, 149.

21. *VTh* 1.13. Η λέξη *πάτριος* έχει κατά τον CESARETTI [Il patriarca Metodio nella testimonianza della *Vita di Santa Teofano* (BHG 1794), στο: *Ἀνατολή και δύσις. Studi in memoria di Filippo Burgarella*, εκδ. G. STRANO – C. TORRE (Testi e studi bizantino-neoellenici, XXI), Roma 2020, 45-57: 50 και σημ. 41], δύο έννοιες και μπορεί να δηλώνει τόσο αυτόν που προέρχεται από την πλευρά του πατέρα, όσο και την κοινή γεωγραφική προέλευση και καταγωγή δύο προσώπων.

22. KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, i' ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίσς*, 29· Η DELIERNEUX, (*The Literary Portrait*, 377) αναφέρει την αριστοκρατική καταγωγή του βιογράφου, επισημαίνοντας ότι δεν είναι γνωστό, αν όντως γνώρισε ποτέ ο ίδιος την αγία.

23. Βλ. *PmbZ* 3992.

24. *VTh* 1. 17-18.

25. Βλ. παραπάνω σ. 195, σημ. 7. Αξίζει να σημειωθεί πως το χωρίο αυτό έρχεται σε αντίθεση με το προηγούμενο *VTh* 1. 15-16 (*διὰ τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν εἰς ἀπιστίαν λογίσηται τὰ λεγόμενα*), καθώς το *ἡμετέραν* αναφέρεται μόνο στον συγγραφέα-αφηγητή.

και μάλιστα ευχαριστήριου, παρά Βίου»²⁶. Είναι αλήθεια πως αρκετοί από τους Βίους της περιόδου των αρχών του 10ου αιώνα ανήκουν περισσότερο στην κατηγορία του εγκωμίου ή και της ευχαριστίας αναλόγως της σκοπιμότητας που επιδιώκει ο καθένας, αλλά εφόσον διαθέτουν κάποια από τα τυπικά χαρακτηριστικά μιας βυζαντινής βιογραφίας δικαιούνται να κατατάσσονται στο είδος της «αγιολογίας»²⁷.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο μέρος του αγιολογικού κειμένου –δηλ. στις παραγράφους μετά το προοίμιο και πριν από την εξιστόρηση των θαυμάτων²⁸–, ο βιογράφος αποκαλύπτει, κυρίως με την έμμεση μέθοδο

---

26. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίς*, 26. Το στοιχείο της ευγνωμοσύνης του συγγραφέα προς το πρόσωπο της αγίας βασίλισσας σημειώνει και ο HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 161, 169-170.

27. Σ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΗΣ, *Introduction*, ARCBH I, 7-10.

28. *VTh* 2-24: Μετά το προοίμιο ξεκινά η εξιστόρηση της ζωής της Θεοφανούς, από τη θαυματουργό σύλληψή της μέσω ενός οράματος που είδαν οι άτεκνοι –έως τότε– γονείς της. Γίνεται αναφορά στον επώδυνο τοκετό, στη θεοσημία, η οποία προέβλεπε το μέλλον της Θεοφανούς ως αγίας και στο πρώτο θαύμα σχετικά με τον θηλασμό της από μια αγάλακτη ως τότε τροφό. Ακόμη, ο συγγραφέας διηγείται την ανατροφή της Θεοφανούς από τον πατέρα της, τις επισκέψεις της στο βαλανείον με γυναικεία συνοδεία, αλλά και το θαύμα που συνέβη στο χώρο της Παναγίας των Βάσσου. Συνεχίζει με την τρίτη επταετία της ζωής της, όταν πολλοί ήταν οι άνδρες που επιθυμούσαν να τη νυμφευθούν, ωστόσο ο πατέρας της θεωρούσε πως ήταν προορισμένη *κοινωνός βασιλείας υπό θεού*. Εξιστορούνται, επίσης, τα βασιλικά καλλιστεία και η επιλογή της Θεοφανούς ως συζύγου του Λέοντος ζ', κάποια από τα βιώματα στο πλαίσιο του έγγαμου βίου της, η φυλάκιση του συζύγου της από τον πατέρα του, ο εγκλεισμός τους και η απελευθέρωσή τους μετά την εμφάνιση του αγίου Δημητρίου στον ύπνο τους, ο τρόπος ζωής της Θεοφανούς, καθώς επίσης και ο θάνατός της. Για τους αγιολογικούς τόπους που εμπíπτουν στα παραπάνω (π.χ.: ατεκνία και γέννηση μετά από προσευχή, πρώτα σημάδια αγιότητας κατά την παιδική ηλικία) βλ. αντιστοίχως PRATSCH, *Der hagiographische Topos*, 72-74 και 87-88· για το ναό της Παναγίας των Βάσσου βλ. R. JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine, I: Le siège de Constantinople et le Patriarcat oecuménique, III: Les églises et les monastères*, Paris 1969, 61-62· για τα καλλιστεία στο Βυζάντιο και την ιστορικότητά τους βλ.: W. TREADGOLD, *The Bride-Shows of the Byzantine Emperors*, *Byz* 49 (1979), 395-413· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *The Historicity of Imperial Bride-shows*, *JÖB* 54 (2004), 39-52· Α. ΒΑΚΑΛΟΥΔΗ, *Καλλιστεία και γάμος στο Βυζάντιο*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998· για τη μη τυχαία αναφορά στον άγιο Δημήτριο, αλλά και στον προφήτη Ηλία βλ. ενδεικτικά: ΤΗ. ΑΝΤΟΝΟΠΟΥΛΟΥ, *The Homilies of the Emperor Leo VI*, Leiden - New York - Köln 1999, 132-136, 234-236· G. DAGRON, *Théophanò, les Saints-Apôtres et l'église de Tous-les-Saints*, *Σύμμεικτα* 9 (1994), 201-218: 210· P. MAGDALINO, *Basil I, Leo VI, and the Feast of the Prophet Elijah*, *JÖB* 38 (1988),

χαρακτηρισμού ενός προσώπου, διάφορα χαρακτηριστικά του ίδιου, τα οποία λειτουργούν ως αρωγοί στην προσπάθεια σκιαγράφησης του κατά τα άλλα ανώνυμου «προσώπου» του. Αρχικά, στα συγκεκριμένα κεφάλαια ο συγγραφέας λειτουργεί ως αφηγητής, που φροντίζει να παραμείνει στο προσκήνιο θέτοντας σε πρώτο πλάνο την αφήγησή του²⁹, ενώ στο τέλος του κεφαλαίου 24 κάνει περισσότερο αισθητή την παρουσία του, προαναγγέλλοντας την αφήγηση των θαυμάτων της αγίας που θα ακολουθήσει³⁰. Σε αυτό το σημείο συναντάται ο αγιολογικός τόπος του *ταλάντου*, σύμφωνα με τον οποίο ο συγγραφέας-αφηγητής, αν και δεν είναι πρόθυμος να περιαυτολογήσει, οφείλει να το κάνει προς ωφέλεια όλων³¹. Είναι, ακόμη, ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς τη συνύπαρξη του συγγραφέα-αφηγητή και του (αυτο)παρουσιαζόμενου-συγγραφέα στο συγκεκριμένο χωρίο, όπου ο μεν δηλώνεται με μη παρελθοντικούς χρόνους, ο δε προσεγγίζεται ως αποδέκτης των θαυμάτων της αγίας στη χρονική κλίμακα του παρελθόντος³².

Επιπλέον, όσον αφορά στις γνώσεις και τις συγγραφικές του δεξιότητες, όπως εκτυλίσσονται στο συγκεκριμένο τμήμα του κειμένου, ο βιογράφος παρόλο που προφασίζεται σεμνότητα και ταπεινότητα φαίνεται πως γνώριζε καλά μεγάλο εύρος κειμένων –κυρίως θεολογικών–, καθώς πολλά χωρία του *Βίου* προέρχονται όχι μόνο από την Αγία Γραφή, αλλά και από ποικίλους ψαλμούς. Παράλληλα, στο κεφάλαιο

193-196· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Saint Demetrios and Leo VI, *Bsl* 51(1990), 198-201· G. TSIAPLES, A Byzantine Emperor Between Reality and Imagination: The Image of Leo VI in the Hagiographical Texts of the Middle Byzantine Period, *Παρεκβολαί* 4 (2014), 85-109: 88-89.

29. Η εμφάνιση του συγγραφέα-αφηγητή γίνεται διακριτικά με ορισμένες φράσεις, όπως: *ὡς οἶμαι* (VTh 7.33), *περὶ ἧς ἡμῶν ὁ λόγος προῖων [...]* ἐπ' αὐτὴν ἤδη τὴν διήγησιν *τρέψομαι* (VTh 20.12-14).

30. VTh 24. 12-17. Σε αυτό το μέρος του Βίου ο συγγραφέας-αφηγητής προϋδεάζει κατά κάποιο τρόπο και για τον κύριο ρόλο του αυτοβιογραφούμενου συγγραφέα, που θα αναλάβει από το επόμενο κεφάλαιο.

31. PRATSCH, *Der hagiographische Topos*, 40-42· HINTERBERGER, *Autobiographische Traditionen*, 138-139, 160-161· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autobiography and Hagiography*, 149-150. Όπως επισημαίνει ο Hinterberger, πρόκειται για ρητορική παράδοση που έλκει τις ρίζες της από την κλασική αρχαιότητα.

32. VTh 24. 12-17. Ο συγγραφέας-αφηγητής (μη παρελθοντικοί χρόνοι): *μέλλω λέγειν, ἔρχομαι λέξων*. Ο συγγραφέας-(αυτο)παρουσιαζόμενος (παρελθοντικοί χρόνοι): *ἀντλήσας, ἐθέμην τὰ εἰς ἐμὲ γεγονότα ἑξαίσια θαύματα*.

12 του *Βίου* αξιοποιείται και μια παροιμιακή ρήση του αρχαίου ποιητή Χοιρίλου (*πέτρην κοιλαίνει ῥάνις ὕδατος ἐνδελεχείη*)³³. Αξιοσημείωτη είναι και η εξοικειώσή του με την ιατρική ορολογία, η οποία δηλώνει τη μελέτη ιατρικών συγγραμμάτων, όπως, για παράδειγμα, του έργου του ιατροῦ Αετίου³⁴, και ίσως κάποιες γνώσεις ιατρικής. Δεν λείπουν, ακόμη, οι αρχαϊσμοί, ὄροι που στην εποχή της Θεοφανούς και του βιογράφου έχουν εκλείψει. Ενδεικτικά παραδείγματα αναχρονισμού είναι οι «σατράπαι καὶ ἔξαρχοι», που υποδηλώνουν τη γνώση των σχετικών με την παλαιότερη πολιτική διοίκηση ὄρων. Επιπλέον, το λογοτεχνικό αποτέλεσμα και η αριτιότητα του λόγου του μαρτυρούν ἔμμεσα την εμπειρία του γράφειν που ο ἴδιος διαθέτει. Απόδειξη αυτού αποτελεί το πάντα προσεγμένο ὕφος, τα διάφορα ρητορικά σχήματα (ὡπως η παρήχηση του δέλτα: *VTh 14.10 [...] διαλύσει δῶμεν δόξαν [...]*), καθώς και πολυάριθμα σχήματα λόγου, (π.χ.: πολύπτωτο: *VTh 23. 5-7 διὸ καὶ τῆς ἐφέσεως αὐτῆς εὐραμένη τὸ πέρασ, τῶν ἐλπιζομένων αὐτῆ οὐ διήμαρτεν ἀμοιβῶν ὃ γὰρ βλέπων τὰ ἐν κρυφῇ αὐτῆς ἐκτελούμενα ἔργα, αὐτὸς αὐτὴν φανερῶς δι' αὐτῶν καὶ ἐμφανῶς δοξάζει*, σύγκριση: *VTh 13. 20-21 ἡ ἅγια Θεοφανῶ, ἡ ὄντως νέα Σάρρα, [...], ἡ δευτέρα ὀφθεισα Ρεβέκκα διὰ τὸν τρόπον*). Μια ακόμη συνήθειά του φαίνεται πως είναι το ετυμολογικό παιχνίδι που κάνει με τα ονόματα των ηρώων του *Βίου*, ὡπως τα ακόλουθα: Θεοφανῶ > θεοφανείας ἐπώνυμος, Σανταβαρηνός > *Σατᾶν Βαριησοῦς*. Πρόκειται, λοιπόν, για ἕναν πολυμαθῆ βιογράφο, ο οποίος εκφράζεται με απλότητα³⁵.

Αξίζει, επιπρόσθετα, να σημειωθεί η ευνοϊκή στάση του βιογράφου απέναντι στον αυτοκράτορα Λέοντα ζ', ὡπως παρουσιάζεται στον *Βίο* από την αρχή μέχρι και τον θάνατο της Θεοφανούς. Δεν είναι λίγα τα χωρία εκείνα που βρῖθουν εγκωμιαστικῶν λόγων προς το πρόσωπο του

33. Βλ. E. LEUTSCH – F. G. SCHNEIDWIN, *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, τ. 2, Göttingen 1832, 632-633. Αξίζει να σημειωθεί πως αμέσως προηγουμένως στην αρχή της περιόδου παρατίθεται και η παροιμιακή φράση *εἰώθασιν ἦθθ χρηστὰ ὀμιλῖαι κακαὶ διαφθεῖρουν*, η οποία απαντά και στο απόσπασμα 1074 τοῦ Ευριπίδη και στον Μένανδρο, *Γνώμαι Μονόστιχοι*, αλλά και σε επιστολή του αποστόλου Παύλου (Α΄ Κορ. 15, 33) με τη μορφή *φθειροσιν ἦθθ χρηστὰ ὀμιλῖαι κακαί*.

34. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 224, 226, σημ. 214, 221.

35. DA COSTA-LOUILLET, *Saints de Constantinople*, 825 για την πολυμάθεια και τα διάφορα στοιχεία της γραφῆς του βλ. KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, iv-v.

αυτοκράτορα και αγγίζουν τα όρια της κολακείας³⁶. Επί παραδείγματι, ο Λέων Ϛ', όσο και αν από την ιστοριογραφία δεν εξαιρείται για την ομορφιά του, αλλά σκιαγραφείται ως άτομο που προτιμούσε να ασχολείται κατά κύριο λόγο με τα γράμματα και τις τέχνες εντός των ανακτόρων³⁷, από τον συγγραφέα του *Βίου* παρουσιάζεται ως *ώραϊότατος*³⁸. Ακόμη, ο βιογράφος παραβλέποντας τις φήμες που κυκλοφορούσαν περί της πατρότητας του Λέοντος Ϛ' (ήταν γιος του Βασιλείου Α' ή του Μιχαήλ Γ'³⁹), αποκαθιστά τρόπον τινά την τάξη, τονίζοντας επανειλημμένα ότι ήταν γιος του νόμιμου συζύγου της Ευδοκίας Ιγγερίνας, του Βασιλείου Α' (*VTh* 8.11). Εκτός αυτού, τόσο ο Βασίλειος Α', όσο και ο Λέων Ϛ' συνοδεύονται από επίθετα με θετικό πρόσημο, αν και τα ιστορικά γεγονότα λειτουργούν ενίοτε σε βάρος τους. Έτσι, ο πρώτος αναφέρεται ως *μεγάλος, σεβαστός και πιστότατος* αυτοκράτορας⁴⁰, παρά τις σκοτεινές συνθήκες ανάρρησής του στον θρόνο⁴¹, ενώ ο δεύτερος περιγράφεται ως *άγαθός*⁴², αν και είναι ευρέως γνωστή –πολλώ δε μάλλον στον βιογράφο (οικογενειακό φίλο του πατέρα της αγίας, όπως προαναφέρθηκε)– η συμπεριφορά που επέδειξε στο πλαίσιο του έγγαμου βίου του με τη Θεοφανώ. Παρατηρείται δηλαδή διάθεση αποκατάστασης του ονόματος τόσο του Βασιλείου Α', όσο και του Λέοντος Ϛ', και τους αποδίδονται αρετές που προσιδιάζουν στον ιδανικό αυτοκράτορα⁴³. Παράλληλα, στο

36. Φαίνεται πως υπήρχε μια γενική τάση των αγιολόγων να κολακεύουν τον Λέοντα Ϛ', βλ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, *Hagiography from the 'Dark Age'*, 114.

37. Γενικά για τον Λέοντα βλ. S. TOUGHER, *The reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Leiden-New York-Köln 1997, κυρίως τα κεφάλαια 1, 2 και 5.

38. *VTh* 8.9: *τοῦ ὀραιοτάτου Λέοντος βασιλέως*. Για την εξιδανικευμένη εικόνα των –σωματικών και προσωπικών– αρετών του Λέοντος Ϛ', όπως παρουσιάζονται στον *Βίο* βλ. TSIAPLES, *A Byzantine Emperor*, 88.

39. P. ODORICO, *La politica dell'immaginario di Leone VI il Saggio*, *Byz* 53 (1983), 597-631 και ειδικότερα 601· TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 42-46· W. TREADGOLD, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford 1997, 490-491.

40. *VTh* 8.1-2: *τοῦ μεγάλου καὶ σεβαστοῦ Βασιλείου τοῦ αὐτοκράτορος ἡμῶν βασιλέως*, *VTh* 20, 3-4: *ὁ μέγας καὶ πιστότατος βασιλεὺς Βασίλειος*.

41. Ενδεικτικά βλ.: Αικ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ ἱστορία*, τ. Β1 (610-867), Θεσσαλονίκη 1998², 238-240· J. SHEPARD, *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge 2008, 294-296· TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 23-30.

42. *VTh* 13.13.

43. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, *Hagiography from the 'Dark Age'*, 119. Το χωρίο όπου ο συγγραφέας

κεφάλαιο 12 του *Βίου* τονίζεται η *φιλότεκνος γνώμη*⁴⁴ του Βασιλείου για τον Λέοντα, η οποία στην πραγματικότητα ήταν μάλλον ανύπαρκτη. Βέβαια, δεν πρέπει να παραλειφθεί και η φράση *διὰ τὸν φόβον*⁴⁵, η οποία ανευρίσκεται στην τελευταία παράγραφο του *Βίου* και δηλώνει διστακτικά την αιτία απόκρυψης κάποιων αρνητικών πράξεων και γεγονότων, που είχαν ως υποκείμενό τους τον Λέοντα. Ένα ακόμη σημείο που μαρτυρεί έμμεσα τη διάθεση του συγγραφέα να εξιδανικεύσει τον Λέοντα ζ' βρίσκεται στην παράγραφο 14, όπου επινοείται ένας παραλληλισμός μεταξύ Θεοφανούς και (Ε)Ισδανδούλ, ενώ το βασιλικό ζευγάρι βιώνει τον εγκλεισμό στον Μαργαρίτη κατόπιν συκοφάντησης. Όπως επισημαίνει ο Αλεξάκης, πρόκειται για «πρόσωπο που εμφανίζεται στο *Μαρτύριο* των Περσών Ακεψιμά, Ιωσήφ και Αειθαλά, σε μια από τις εκδοχές του οποίου η Εισδανδούλ είναι η σύζυγος του δεσμοφύλακα που βοηθά τους μάρτυρες στη φυλακή⁴⁶. [...] Με αυτή τη σύγκριση ο συγγραφέας δεν εξυψώνει μόνο τη Θεοφανώ, αλλά έμμεσα αγιοποιεί τον Λέοντα ζ', εξισώνοντας την κράτησή του με μαρτύριο»⁴⁷. Ο *Βίος*, με λίγα λόγια, χρωματίζει τον Λέοντα μόνο με θετικούς χαρακτηρισμούς, είναι συνεπώς ένα από τα κείμενα που συνεισφέρουν στη δημιουργία της θρυλικής εικόνας του Λέοντος Σοφού⁴⁸.

του Βίου επισημαίνει τα χαρακτηριστικά του ιδανικού αυτοκράτορα, δηλαδή τα στοιχεία της αυτοκρατορικής ιδεολογίας (βλ. TSIAPLES, *A Byzantine Emperor*, 86-89), θυμίζει τα βυζαντινά «κάτοπτρα ηγεμόνος». Είναι πιθανόν ο συγγραφέας να γνώριζε τα δύο βυζαντινά κάτοπτρα ηγεμόνος που σχετίζονταν με τους δύο πρώτους εκπροσώπους της Μακεδονικής δυναστείας, δηλαδή τα «Βασιλείου κεφάλαια παραινετικά» του Βασιλείου Α' προς τον Λέοντα ζ' και του ιδίου την «Ετέραν Παραινέσιν» *εἰς τὸν αὐτοῦ υἱὸν Λέοντα βασιλέα*. Για τη θεματική των συγκεκριμένων «κατόπτρων ηγεμόνος» βλ.: Κ. ΠΑΪΔΑΣ, *Δύο παραινετικά κείμενα προς τον αυτοκράτορα Λέοντα ζ' τον Σοφό, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια*, Αθήνα 2009. Για τα κείμενα αυτά, βλέπε επίσης, Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Autour des Chapitres parénétiqes de Basile Ier*, στο: *Εὐψυχία. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*, εκδ. Μ. BALARD et al. [Byzantina Sorbonensia 16], Paris 1998, 469-479.

44. *VTh* 12.30.

45. *VTh* 32.27.

46. Βλ. *BHG* 16.

47. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 202, σημ. 128. Η ιστορία βέβαια έχει δείξει πως η άσκηση της Θεοφανούς που την οδήγησε στην αγιότητα ήταν ο ίδιος ο γάμος της με τον Λέοντα. Βλ. DELIERNEUX, *The Literary Portrait*, 375.

48. TSIAPLES, *A Byzantine Emperor*, 85-108, κυρίως 103-108.

Αξιοπρόσεκτες είναι, ακόμη, όχι τόσο οι αποκλειστικές πληροφορίες που δίνει ο βιογράφος ως στενός φίλος της οικογένειας για τη Θεοφανώ⁴⁹, όσο οι ανεξήγητες παραλείψεις του για τον βίο της, που θα έπρεπε ως γνώστης να είχε καταγράψει. Για παράδειγμα, δεν εξηγεί περαιτέρω τη φράση *ἐξ αἵματος δὲ βασιλικοῦ*⁵⁰, αλλά από την άλλη οι πληροφορίες που παρέχει για τον Κωνσταντίνο, τον πατέρα της, είναι οι μόνες γνωστές για το πρόσωπό του. Επίσης, αν και λογικά γνωρίζει όχι μόνο τον ακριβή χρόνο θανάτου της μητέρας της Θεοφανούς, Άννας⁵¹, αλλά και το ότι η Ευδοκία Ιγγερίνα γνώριζε την καταγωγή της ίδιας της Θεοφανούς, εφόσον και οι δύο ανήκαν στην οικογένεια των Μαρτινακίων⁵², ο συγγραφέας αποσιωπά τα στοιχεία αυτά για λόγους που εκ πρώτης όψεως δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει⁵³. Αυτό, βέβαια, που ισχύει αδιαμφισβήτητα και δεν πρέπει να ξεχνά κανείς είναι αυτό που τονίζει ο Cesaretti με αφορμή τις ποικίλες παραλείψεις του *Βίου*, ότι δηλαδή τα ιστορικά γεγονότα είναι ένα πράγμα, ενώ η λογοτεχνική –και δη η αγιολογική– διευθέτηση ένα άλλο⁵⁴. Επίσης, όσον αφορά στις ακριβείς χρονολογίες των γεγονότων,

49. Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ο Βίος ή ο βίος της Θεοφανούς και ο πρώτος γάμος του Λέοντα C*, στο: *Φιλοτιμία. Τιμητικός τόμος για την ομότιμη καθηγήτρια Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα*, Θεσσαλονίκη 2011, 479-499, κυρίως 480-482, 488-489, όπου επισημαίνεται πως τα γνωστά σε όλους γεγονότα του βίου «παρουσιάστηκαν όπως συνέφερε τον συγγραφέα και τον εντολέα του».

50. *VTh* 10.10.

51. Βλ. *PmbZ* 462.

52. Για την κοινή καταγωγή Θεοφανούς και Ευδοκίας βλ. KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, 49 ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασίλισσα*, 81-83· C. MANGO, *Eudocia Ingerina, the Normans, and the Macedonian Dynasty*, *ZRVI* XIV-XV (1973), 17-27· TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 134-136.

53. Μια καλή πρόφαση για την απόκρυψη της κοινής ρίζας της Ευδοκίας και της Θεοφανούς θα μπορούσε να είναι ότι ο βιογράφος δεν θα ήθελε σε καμία περίπτωση να εννοηθεί ότι το αποτέλεσμα των καλλιστείων ήταν «στημένο», μιας και σκοπός του είναι να αναδείξει τη Θεοφανώ ως άξια σύζυγο του αυτοκράτορα Λέοντος χάρις στις αρετές της και όχι χάρη στη συγγενεία της με τη μητέρα του. Ωστόσο η πραγματική αιτία φαίνεται να είναι άλλη, βλ. παρακάτω, σσ. 213-214, σημ. 105, 107.

54. P. CESARETTI, *Some Remarks on the Vita of the Empress Theophano (BHG 1794)*, *Svenska kommittén för bysantinska studier. Bulletin* 6 (1988), 23-27: 25. Σίγουρα, όμως, ισχύει η άποψη του ANGOLD [Memoirs, confessions and apologies: the last chapter of Byzantine autobiography], *BMGS* 37 (2013), 208-225: 216], σχετικά με τον χαρακτηρισμό της ιστορίας ως «οχήματος» που υπηρετεί την αγιολογία.

ο συγγραφέας αποφεύγει να τις δηλώσει και κάνει γενικές νύξεις στον χρόνο⁵⁵ (π.χ.: *VTh* 4.6: *ὀλίγου δὲ χρόνου παρωχηκός*, *VTh* 6.31: *μᾶ οὖν τῶν ἡμερῶν*, κ.ο.κ.). Για πρώτη φορά, επιπρόσθετα, αναφέρεται στον *Βίο* το τέκνο του Λέοντος και της Θεοφανούς⁵⁶, η Ευδοκία, η οποία βρέθηκε μαζί με τους γονεῖς της στον Μαργαρίτη κατά τη διάρκεια της τιμωρίας του πατέρα της. Ένα επιπλέον παράδοξο και δυσερμήνευτο στοιχείο που παρατηρεῖ κανείς μόνο στον *Βίο* είναι η κολακευτική αναφορά στον Στυλιανό Ζαούτζη⁵⁷, πατέρα της ερωμένης και μετέπειτα συζύγου του Λέοντος, Ζωής, ως υπευθύνου για την απελευθέρωση του Λέοντος μετά τη συκοφάντησή του. Παρόλο που ο βιογράφος γνωρίζει τον ρόλο που διαδραμάτισε η κόρη του Στυλιανού στη συζυγική σχέση του αυτοκρατορικού ζεύγους⁵⁸, ο Ζαούτζης σκιαγραφείται ως η αιτία της σωτηρίας του αυτοκράτορα⁵⁹. Έτσι, στον *Βίο* τα πρόσωπα που εξιδανικεύονται είναι αναντίρροπα η Θεοφανώ, ο Λέων αλλά και ο Στυλιανός⁶⁰.

Περνώντας στη συνέχεια στο τρίτο μέρος του *Βίου*, εξιστορείται η θαυματουργός δράση της αγίας σαράντα μέρες μετά την ταφή της⁶¹. Σε όλη την έκταση της διήγησης των θαυμάτων παρατηρούνται έντονες

55. KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, iv.

56. *VTh* 12.5, 13.16, 13.23 βλ. σχόλια του KURTZ, *Zwei Griechische Texte*, 53-54.

57. Για τον Ζαούτζη και την αναγόρευσή του σε βασιλεοπάτορα βλ. *PmbZ* 27406. Για το αξίωμα του βασιλεοπάτορος βλ. τελευταία Α. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΟΣΤΑΣ, *The dignity of Basileopator*, *Fontes Minores* XII, Frankfurt 2014, 205-234.

58. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίσ*, 118-119, σημ. 180· ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 207, σημ. 150.

59. Για την πρόθεση του αφηγητή να κολακεύσει τον Στυλιανό, που μέλλεται να γίνει ο δεύτερος πεθερός του Λέοντος, υψώνοντάς τον στο *status* ενός σωτήρα βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ο Βίος ή ο βίος της Θεοφανούς*, 490-492. Μάλιστα, λόγω της φιλοτέχνησης ενός ευνοϊκού πορτραίτου του Ζαούτζη από τον βιογράφο, ο θάνατός του (899/900) χρησιμοποιήθηκε ως *terminus ante quem* για τη χρονολόγηση του *Βίου*, βλ. STRANO, *La vita di Teofano*, 50-51· M. VUKASINOVIC, *Un saint père et une sainte impératrice*, 97. Η εντελώς αντίθετη εικόνα για τον Στυλιανό, που παραδίδεται από τον *Βίο Ευθυμίου*, επισημαίνεται πολύ εύστοχα στο ίδιο άρθρο του Vukasinovic και κυρίως στις σσ. 90-91, 95, 99.

60. M. VUKASINOVIC, *Un saint père et une sainte impératrice*, 99.

61. Η Θεοφανώ έκανε και θαύματα όσο ήταν εν ζωή, τα οποία εξιστορεί και ο βιογράφος (ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίσ*, 170-171). Όμως η κυρίως διήγηση των θαυμάτων της ξεκινά μετά τον θάνατό της.

αυτοβιογραφικές αναφορές⁶², καθώς ο βιογράφος έχει εκ προοιμίου αναφέρει ότι υπήρξε –μαζί με τους γονείς και τον αδερφό του– κοινωνός των θαυμάτων της, και με τον τρόπο αυτόν δίνεται προσωπική χροιά στα γεγονότα⁶³. Είναι εμφανές πως η διήγηση των θαυμάτων από τον αυτοβιογραφούμενο πλέον συγγραφέα εκτυλίσσεται κλιμακωτά: ξεκινά από τη θεραπεία του πατέρα του (*VTh* 25), συνεχίζει με την ίαση της μητέρας του (*VTh* 26), περνάει στη γιατρεία του αδερφού του (*VTh* 27-29) και η κορύφωση έρχεται με τα θαύματα που συνέβησαν στον ίδιο (*VTh* 30-31). Στην περίπτωση του βιογράφου το πρώτο θαύμα γίνεται για να «θεραπεύσει» τη δυσπιστία –αν όχι την απιστία– του, καθώς ο ίδιος κρατά ως τότε επιφυλακτική στάση απέναντι στην αγιότητα της βασίλισσας⁶⁴. Εμφανίστηκε, λοιπόν, στον ύπνο του ο Μαρτίνος, *ὁ ἀρτοκλίνης, ὁ τῆς ἁγίας μὲν θεῖος ὑπάρχων, ἐμοὶ δὲ γνήσιος φίλος καὶ γνωστὸς κατὰ πάντα*⁶⁵. Αυτὸς τον προέτρεψε να μη λησμονεῖ οὔτε τον ἴδιο, οὔτε την αγία, ἀλλὰ ἀντιθέτως να γράψει δύο κανόνες⁶⁶, υποδεικνύοντας μάλιστα και τους εἰρημούς, ὅπως ακριβῶς και ἔκανε, ὅταν ξύπνησε. Τὴν ἐνίσχυση τῆς πίστεως του πρὸς τὴν Ἁγία ἦρθε να ολοκληρώσει στον υπέρτατο βαθμὸ το δεύτερο θαύμα (*VTh* 31). Ο ἴδιος πάσχοντας ἀπὸ νεφρολιθίαση υπέφερε εἴκοσι ἐπτὰ μέρες ἀπὸ τους πόνους και ἀπὸ το πρήξιμο που ἐπῆλθε λόγω τῆς παύσης ἐκκρίσεως υγρῶν. Και ἐνῶ οἱ γιατροὶ ἐπεῖτα ἀπὸ πολλές προσπάθειες θεραπείας εἶχαν φτάσει σε ἀδιέξοδο και εἶχαν χάσει κάθε ἐλπίδα σωτηρίας του ἀσθενούς, ο ἥδη θεραπευμένος ἀπὸ τὴ χάρι τῆς ἁγίας Θεοφανούς ἀδερφός του Μιχαὴλ προτείνει να πάει κάποιος εἰς τὸ ἅγιον τέμενος τῶν σοφῶν Ἀποστόλων⁶⁷. Ἀπὸ ἐκεῖ θα φέρουν ὄχι μόνο

62. Τα αυτοβιογραφικά στοιχεία συνήθως τοποθετούνται στο τέλος του κειμένου, βλ. HINTERBERGER, *The byzantine Hagiographer*, 214.

63. ANGOLD, *Memoirs, confessions and apologies*, 210.

64. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίς*, 17-18, 26· CESARETTI, *Un leitmotiv narrativo tra la Vita di santa Teofano (BHG 1794) e il "Menologio di Basilo II" (cod. Vat. gr. 1613)**, *Nea Rhome* 2 (2005), 115-149: 124-125· HINTERBERGER, *Autobiography and Hagiography*, 155.

65. *VTh* 30.31-32. Για τον Μαρτίνο που ανήκε στην οικογένεια των Μαρτινακίων βλ.: *PmbZ* 4849· ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 222, σημ. 208.

66. Πρόκειται για κανόνες που –μέχρι σήμερα τουλάχιστον– δεν έχουν εντοπισθεί, βλ. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίς*, 179.

67. *VTh* 31.31.

καθαρώτατον ὕδωρ, αλλά και μύρο⁶⁸ από τὸν τάφον τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου καὶ τὸν τῆς ἁγίας λάρνακα καὶ θεοφόρου Θεοφανῶ βασιλίσσης⁶⁹ καὶ ἔλαιον ἐκ τῶν ἐκείσε φωτοφόρων κανδηλῶν⁷⁰. Πίνοντας, ἔτσι, ἀπὸ αὐτὰ τα ἀγιάσματα ὁ βιογράφος θεραπεύτηκε ἐπισημαίνοντας βέβαια τὴ θεία χάρη καὶ τὴν πρεσβεία τῆς ἁγίας Θεοφανούς καὶ τοῦ Μεθοδίου, τῶν ὁποίων ἡ θαυματουργὸς δύναμις μεταφέρεται ἀπὸ τὸ σῶμα στο μύρο⁷¹. Ἐκτοτε ἡ πίστη τοῦ δεν κλονίσθηκε, καθὼς βεβαιώθηκε γιὰ τὸ ἀληθές τῶν θαυμάτων τῆς Ἀγίας καὶ συνέχισε νὰ δοξολογεῖ τὸν Θεό. Αἰξίζει, ὁμως, νὰ σταθεῖ κανεὶς καὶ στὴν ἐμφάνιση τοῦ Μεθοδίου στὸν *Βίο*, τὸν ὁποῖο ὁ αὐτοβιογραφούμενος συγγραφέας παρουσιάζει ὡς ὀσιο πατέρα ἡμῶν. Ἡ γενικὴ αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρεται ἐυρύτερα σὲ ὅλο τὸ ποίμνιο τοῦ πατριάρχου, πιθανότατα ὁμως ἀναφέρεται στὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα καὶ στὴν οἰκογένειά τοῦ. Ἦδη ὁ Cesaretti σὲ πρόσφατη μελέτη τοῦ ἔχει ἐπισημάνει τὴ σημασία τῆς παρουσίας τοῦ Μεθοδίου στὸ ἔργο, ὄχι μόνον γιὰτὶ «φωτίζει» τὴν ἀγιότητα τῆς Θεοφανούς, χωρὶς νὰ τὴν ἐπισκιάζει, συντελώντας στὴ θεραπεία ἐνὸς σώματος ποῦ υποφέρει, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ τονίζει τὶς σχέσεις μεταξύ τῆς οἰκογένειας τοῦ συγγραφέα, τοῦ Μεθοδίου καὶ τῶν Μαρτινακίων⁷². Ἐπομένως, ἡ ἀναφορὰ στὸν πατριάρχη Μεθόδιο εἶναι ἀκόμη ἐνας συνδετικὸς κρίκος μεταξύ τοῦ βιογράφου καὶ τῆς οἰκογένειας τῶν Μαρτινακίων, οἱ ὁποῖοι φαίνεται πὼς κυριαρχοῦν στὸν *Βίο*.

Σε αὐτὰ τα κεφάλαια (*VTh* 25-31) ὁ συγγραφέας, συστήνοντας στοὺς ἀποδέκτες τοῦ *Βίου* τὴν οἰκογένειά τοῦ, ἀποκαλύπτει ποικίλες αὐτοβιογραφικὲς πληροφορίες. Ἐτσι ὁ πατέρας τοῦ, ἀν καὶ παραμένει ἀνώνυμος, πρέπει νὰ κατεῖχε ὑψηλὴ δημόσια θέση (*VTh* 26. 20-21: *δεσπότης ἐκ τῆς ἐνδόξου τάξεως αὐτοῦ μετὰ τῆς συνήθους προελεύσεως*

68. Γιὰ τὸ μύρο ὡς σημεῖον ἀγιότητας καὶ τὶς ιδιότητές τοῦ βλ. PRATSCH, *Der hagiographische Topos*, 223-224.

69. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος καὶ πολιτεία*, 225, σμ. 218: ἡ μόνη ἐμφάνιση τῆς Θεοφανούς ὡς μυροβλύτισσας CESARETTI, *Il patriarca Metodio*, 53-54.

70. *VTh* 31.32-31.3.

71. Τὸ ἴδιο ἐπισημάνει ἡ TALBOT (*Family Cults in Byzantium: The Case of St Theodora of Thessalonike*, στο: *Λεμῶν. Studies presented to Lennart Rydén on his Sixty-Fifth Birthday*, ἐκδ. J. O. Rosenqvist [Studia Byzantina Upsaliensia 6], Uppsala 1996, 49-69: 56), γιὰ τὴν περίπτωση τῆς ἁγίας Θεοδώρας τῆς Θεσσαλονίκης.

72. CESARETTI, *Il patriarca Metodio*, 52-56. Πολύ βοηθητικὸς καὶ ὁ πίνακας στὴ σ. 57.

αὐτοῦ οἴκαδε ἐπανάγων) και εἶχε στην υπηρεσία του ἕναν προσωπικό κاندιδάτον ταχυγράφων⁷³. Η μητέρα του, Ειρήνη, διατελούσε τῇ συνήθει διακονία τῆς πτωχολουσίας και διατροφῆς τῶν πενήτων ἐν τῷ εἰωθῷτι λούματι τῶν Ἀρματίου⁷⁴, στην οποία συμμετείχαν οι εὐποροι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης⁷⁵. Μάλιστα, η οικογένεια στο σπίτι της συντηρούσε ιδιωτικό ευκτήριο οἶκο με τον λειτουργό του (VTh 26. 23-24: και καλέσας τὸν λειτουργὸν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας). Ακόμη, ο αδερφός του ονόματι Μιχαήλ⁷⁶ εἶχε τον τίτλο του πρωτοσπαθαρίου, τιμητικό αξίωμα που αναφερόταν συνήθως σε μέλη της συγκλήτου⁷⁷. Ὅσον αφορά στον τόπο προέλευσής του εἶναι εὐλόγο να υποθέσει κανείς πως καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη, αν ληφθεί υπόψη και η φράση του αυτοβιογραφούμενου συγγραφέα τῆς πατρίδος ἡμῶν καύχημα (VTh 32. 2-3) που αναφέρεται στη Θεοφανώ, η οποία ἦταν ὄντως Κωνσταντινουπολίτισσα⁷⁸.

Συνοπτικά, ὅπως εκθέτει ο βιογράφος τα θαύματα που επιτέλεσε η Θεοφανώ μετά θάνατον, ἔχουν ως αποδέκτες τους στενοὺς οικογενειακούς φίλους της, δηλαδή τον συγγραφέα και την οικογένειά του⁷⁹. Φαίνεται πως το συγγενικό περιβάλλον του συγγραφέα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην καθιέρωση της λατρείας της⁸⁰, καθώς συμβάλλει στην πιστοποίηση της θαυματουργῆς δράσης της Θεοφανούς (που ἔχει πλέον και τη σφραγίδα εγκυρότητας του αφηγητή). Το σημαντικό, ὁμως, στην

73. VTh 25. 24-25.

74. VTh 26. 14-15.

75. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 217, σημ. 191.

76. Βλ. παραπάνω σ. 197, σημ. 16.

77. ODB, τ. 3, λήμμα Protospatharios (Α. ΚΑΖΗΔΑΝ).

78. Μάλιστα, δηλωτικά της κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης της οικογένειας του συγγραφέα εἶναι κατά τον CESARETTI (Il patriarca Metodio, 50) και τα ονόματα της μητέρας και του αδερφού του (Ειρήνη και Μιχαήλ).

79. Η μόνη εξαίρεση εἶναι η ἴαση μιας δαιμονιώσης γυναίκας μέσω του χτυπήματος που δέχτηκε στο κεφάλι της από τον κاندιδάτο Μύρωνα με το σακίδιο στο οποίο ἔκρυβε το μαφόριο της Θεοφανούς (κεφ. 25). Σε αυτό το θαῦμα ο βιογράφος αφιερώνει ελάχιστες γραμμές. Βλ. Α. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, Leo VI, Théophano, a *magistros* Called Slokakas, and the *Vita Théophano* (BHG 1794), BF 21, 1995 (= *Bosphorus. Essays in Honour of Cyril Mango*, ἐκδ. St. EFTHYMIADIS – C. RAPP – D. TSOUGARAKIS), 45-56: 52-53.

80. VUKASINOVIC, *Authors and their families*, 41. Μάλιστα η οικογένεια του βιογράφου επισημαίνεται ως “a sort of privileged clientele”. Ακόμη, ο CESARETTI (Some Remarks, 26), κάνει λόγο για εσωτερική θαυματουργία της Θεοφανούς.

περίπτωση της συγκεκριμένης αυτοκράτειρας είναι ότι η αγιοποίησή της επισφραγίζεται μεν μέσω της οικογένειας του βιογράφου, αλλά σύμφωνα με την Talbot οφείλεται στην οικογενειακή λατρεία των συγγενών της και ειδικότερα του θείου της, Μαρτίνου Μαρτινακίου⁸¹. Και άλλοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι ο *Βίος* γράφτηκε κατόπιν αιτήματος της οικογένειας των Μαρτινακίων⁸², ενώ δεν λείπει και ο αντίλογος. Για παράδειγμα, από τη μία πλευρά, ο Vukasinovic θεωρεί πως, αν ο *Βίος* είχε συντεθεί κατ' εντολή κάποιου μέλους από τις οικογένειες που εξυψώνονται στον *Βίο* (οικογένειες: Ζαούτζη, Μαρτινακίων και βασιλικής -Μακεδονικής- δυναστείας), ο βιογράφος δεν θα έμενε ανώνυμος μέχρι το τέλος⁸³. Από την άλλη πλευρά, οι Dagron και Νικολάου έχουν υποστηρίξει πως η συγγραφή του *Βίου* πραγματοποιήθηκε με εντολή του Λέοντος ζ', εκδοχή την οποία η δεύτερη θεωρεί πιθανότερη από τη συγγραφή κατόπιν πρωτοβουλίας του ίδιου του συγγραφέα⁸⁴.

Βάσει της παραπάνω πολυφωνίας γίνεται αντιληπτό ότι οι λόγοι και οι σκοπιμότητες της αγιοποίησης της Θεοφανούς διαφέρουν ανάλογα με την οπτική του ερευνητή. Η Patlagean, αρχικά, θεωρεί την αγιοποίηση της Θεοφανούς ως “une cause impériale”, δηλαδή ως αποτέλεσμα της αυτοκρατορικής προπαγάνδας, η οποία επέβαλε την τιμή και την προσκύνηση της Θεοφανούς ως αγίας⁸⁵. Τους πολιτικούς λόγους της

81. TALBOT, *Family Cults in Byzantium*, 49-69, ιδίως 63-64, 68. Όπως διευκρινίζει η Talbot (στο ίδιο, 50) τον όρο “family cult”, η «οικογενειακή λατρεία» αναφέρεται πρωταρχικά στους συγγενείς της Θεοφανούς που προωθούν τη λατρεία της, αλλά και στην οικογένεια του συγγραφέα που ευλαβούνταν την αγία και βοήθησαν στην ανάπτυξη της λατρείας της.

82. DA COSTA-LOUILLET, *Saints de Constantinople*, 824· B. FLUSIN, *L'empereur hagiographe. Remarques sur le rôle des premiers empereurs macédoniens dans le culte des saints*, στο: *L'empereur hagiographe. Culte des saints et monarchie byzantine et post-byzantine*, εκδ. P. GURAN (σε συνεργασία με τον B. FLUSIN), Bucharest 2001, 29-54, 40· STRANO, *La vita di Teofano*, 56-57. Η DELIERNEUX (*The Literary Portrait*, 377), θεωρεί πως ο *Βίος* γράφτηκε προς τιμήν των Μαρτινακίων μετά από αίτημα των συγγενών της, ενώ ο CESARETTI (*Some Remarks*, 26), περιγράφει τον βιογράφο ως “sponsor” των θαυμάτων της Θεοφανούς· η E. PATLAGEAN (*Sainteté et Pouvoir*, στο: *The Byzantine Saint. 14th Spring Symposium of Byzantine Studies*, εκδ. S. HACKEL, University of Birmingham 1980, Λονδίνο 1981, 101) υποστηρίζει πως ο βιογράφος ήταν οικείος των Μαρτινακίων.

83. VUKASINOVIC, *Authors and their families*, 42.

84. DAGRON, *Théophanê*, 202, 210· ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ο *Βίος* ή ο βίος της Θεοφανούς, 482-483.

85. PATLAGEAN, *Sainteté et Pouvoir*, 104. Αντίθετα, ο VUKASINOVIC (*Authors and their*

αγιοποίησης της αυτοκράτειρας εντοπίζουν και άλλοι μελετητές, οι οποίοι τονίζουν τις ωφέλειες που θα αποκόμιζε η Μακεδονική δυναστεία από μια «δική της» αγία, όπως είναι –μεταξύ άλλων– η ευλογία της Εκκλησίας για τον δεύτερο γάμο του Λέοντος Σ' με τη Ζωή και ο καθαγιασμός της βασιλεύουσας αυτής δυναστείας από το άγος της αρχής που την βάραινε⁸⁶. Ένα ακόμη επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής είναι το ενδιαφέρον που επέδειξε ο Λέων Σ' για τη λατρεία της Θεοφανούς ακόμη και μετά τους επόμενους γάμους του, με τη θεμελίωση ενός ναού προς τιμήν της πρώτης συζύγου του, ο οποίος λογικά δεν είχε χτιστεί, όταν γράφτηκε ο *Βίος*, εφόσον δεν αναφέρεται σε αυτόν⁸⁷. Όπως φαίνεται, ωστόσο, από δύο ανώνυμα σχόλια στον Λουκιανό, δεν αποδέχτηκαν όλοι την αγιοποίηση της βασίλισσας. Συγκεκριμένα, ο σχολιαστής του βατικανού κώδικα 1322 διέκειτο αρνητικά προς τη λατρεία της διατυπώνοντας στο πρώτο σχόλιο την άποψη ότι *τὴν βασιλέως Θεοφανὸν ἔξεμάνη πᾶς γυναικεία μανία ἀγιοποιῶν*⁸⁸. Πρόκειται για μια αιχμή που εξαπολύεται όχι μόνο προς

---

families, 42), πιστεύει πως η συγκεκριμένη άποψη πρέπει να αναθεωρηθεί, καθώς ο συγγραφέας δεν θα απέκρυπτε το πρόσωπο που του παρήγγειλε τη σύνθεση του *Βίου*. Με τη σειρά του ο ALEXAKIS (Leo VI, 54-56) πιστεύει ότι ο *Βίος* γράφτηκε περισσότερο για να κολακεύσει τον Λέοντα Σ' και όχι τόσο για να προβάλλει την αγιότητα της συζύγου του βλ. και ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ, *Αγία Θεοφανὸν ἡ βασιλίς*, 183-187.

86. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ο *Βίος* ἢ ο βίος της Θεοφανούς, 482-483, 499· ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, Παλινωδίες στη νομοθεσία των Μακεδόνων: Η κατοποίηση των ἐγγαμιῶν γυναικῶν και ο *Βίος* της Θωμαΐδος της Λεσβίας, *Σύμμεικτα* 16 (2003-2004), 101-113, κυρίως 110-112. Στη σ. 110 υπογραμμίζεται πως και γυναίκες άλλων δυναστειών (Ισαύρων και Αμορίου) ανακηρύχθηκαν αγίες· STRANO, *La vita di Teofano*, 47-48· VUKASINOVIC, *Authors and their families*, 38· TSIAPLES, *A Byzantine Emperor*, 86-89.

87. CESARETTI, *Il patriarca Metodio*, 49-50· DAGRON, *Théophano*, 201-218 και επιπλέον βιβλιογραφία· JANIN, *La géographie ecclésiastique*, 245· STRANO, *La vita di Teofano*, 54.

88. H. RABE, *Scholia in Lucianum*, Leipzig 1906, 17 (26. 29-30 και 27. 3-6). Η προσηγηθείσα φράση *ἐφ' ἡμῶν* τονίζει σύμφωνα με τον ALEXAKIS (Leo VI, 47, σημ. 9) ότι ο σχολιαστής ήταν σύγχρονος του Λέοντος Σ' και επομένως το σχόλιο «απιχέι την στάση του πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης προς την Θεοφανὸν στις αρχές του 10ου αι.». Ειδικότερα, μπορεί να προστεθεί ότι ίσως αναφέρεται σε μια ομάδα αρνητῶν της αποδοχής της Θεοφανούς ως αγίας. Αξιοπρόσεκτο είναι το σημείο στο οποίο ο συγγραφέας επιλέγει να τοποθετήσει τα συγκεκριμένα σχόλια, δηλαδή στο χωρίο από το έργο του Λουκιανού *περὶ τοῦ μὴ ῥαδίως πιστεῦν διαβολή* όπου γίνεται λόγος για τη θεοποίηση του Ηφαιστίωνα από τον Αλέξανδρο (*Luciani Opera*, ed. M. D. MACLEOD, Oxford 1972, I, 133-134), για τον οποίον χτίστηκαν ναοί, βωμοί και θεσπίστηκαν γιορτές. Όλοι ήταν υποχρεωμένοι κατά τον

όσους πίστεψαν στην αγιότητά της, αλλά και σε αυτόν που θέσπισε τη λατρεία και θεμελίωσε ναό προς τιμήν της, δηλαδή τον ίδιο τον Λέοντα C'.

Ποιος, όμως, ήταν αυτός ο βιογράφος, εφόσον δεν έχει διασωθεί κάποια υπογραφή που να δηλώνει το όνομά του; Έχοντας ως κάτοπτρο τον ίδιο τον Βίο και συνοψίζοντας την παραπάνω ανάλυση ως προς τη θέση του συγγραφέα μέσα στη διήγηση τόσο ως αφηγητή όσο και ως αυτοβιογραφούμενου, μπορεί κανείς να διακρίνει κάποια στοιχεία σχετικά με την ταυτότητά του. Αρχικά, πρόκειται για κάποιον ενήλικο⁸⁹ Κωνσταντινουπολίτη, λίγο μεγαλύτερο από τη Θεοφανώ, αλλά δεν είναι σαφές αν όντως γνώρισε ποτέ ο ίδιος προσωπικά την αγία⁹⁰. Αυτοπαρουσιάζεται ως «πάτριος φίλος» της, «γνήσιος φίλος» του θείου της, Μαρτίνου, αλλά και συνδεδεμένος με τον πατριάρχη Μεθόδιο⁹¹. Για το αν ο βιογράφος ήταν κληρικός ή λαϊκός το κείμενο δεν δίνει σαφείς απαντήσεις, επιτρέποντας στους μελετητές να κάνουν διάφορες εικασίες⁹². Δεδομένου, όμως, ότι ο συγγραφέας προερχόταν από ευκατάστατη κωνσταντινουπολίτικη οικογένεια, είχε τη δυνατότητα να λάβει καλή εκπαίδευση, η οποία απαιτούσε κυρίως οικονομική άνεση και πρόσβαση σε κέντρα εκπαίδευσης που υπήρχαν στις μεγαλουπόλεις. Βάσει αυτού, αλλά και της ανάλυσης που προηγήθηκε σχετικά με τη μόρφωσή του –

Αλέξανδρο να είναι ευσεβείς, καθώς η ασέβεια τιμωρούνταν με απώλεια της εύνοιας του βασιλιά και θάνατο. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Δουκιανό υπήρξαν και κάποιοι κόλακες που εκμεταλλεύτηκαν την μειρακιώδη ταύτην τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιθυμίαν και ἄρχισαν να του διηγούνται εμπειρίες θαυμαστών γεγονότων που δήθεν οφείλονταν στη θεϊκή φύση του Ηφαιστίωνα. Άρα, ο παραλληλισμός της θεοποίησης του Ηφαιστίωνα με την αγιοποίηση της Θεοφανούς μαρτυρεί την άποψη του ανώνυμου σχολιαστή για τον μηχανισμό της θέσπισης και της αναγκαστικής διατήρησης της λατρείας της αυτοκράτειρας, ενώ παράλληλα υπονοεί την ύπαρξη θαυμαστών διηγήσεων πλασμένων από κόλακες προς εξασφάλιση της εύνοιας του αυτοκράτορα προς αυτούς. Για το δεύτερο σχόλιο βλ. αναλυτικότερα ALEXAKIS, Leo VI, 47 κεξ. Βλ. και παρακάτω, σ. 213, σημ. 100-101.

89. CESARETTI, Il patriarca Metodio, 55.

90. Βλ. παραπάνω, σ. 198, σημ. 22.

91. Ο πατριάρχης Μεθόδιος είχε πεθάνει το 847, ενώ η Θεοφανώ –που ήταν συνομήλικη σχεδόν με τον συγγραφέα του Βίου– δεν είχε γεννηθεί ακόμα. Επομένως, ο συγγραφέας πρέπει να ήταν έμμεσα συνδεδεμένος με τον Μεθόδιο μέσω του κύκλου των οπαδών του, στους οποίους ανήκε και η οικογένειά του. Βλ. και τον χρονολογικό πίνακα στον CESARETTI, Il patriarca Metodio, 57.

92. Βλ. παραπάνω σ. 197, σημ. 16-18.

όπως διαφαίνεται από τη συγγραφική ποιότητα του *Βίου*-, ο συγγραφέας πρέπει να ανήκε στην κατηγορία των *εγγραμμιάτων*, όπου κατατάσσονταν κυρίως πολυμαθείς λόγιοι που έγραφαν κατά παραγγελία⁹³. Βέβαια, το μόνο που μπορεί αδιαμφισβήτητα να ειπωθεί είναι ότι πρόκειται για ένα μορφωμένο άνθρωπο, που ξέρει καλά να αποσιωπά αρκετές πληροφορίες κρύβοντάς τες κάτω από τις λέξεις του κειμένου. Όπως αποδεικνύει το έργο του, όχι μόνο έχει γνώση του είδους της βιογραφίας και της αγιολογίας, αλλά έχει αποκτήσει και εξοικείωση με αυτό και είναι σε θέση να καινοτομεί ξεπερνώντας τους καθιερωμένους «τόπους» και επιμένοντας στο «ἀπροσδόκητον»⁹⁴. Εκτός από αυτά, ο συγγραφέας είναι σε θέση να δημιουργεί ισχυρές συνυποδηλώσεις, οι οποίες έχουν ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς και λειτουργούν ως νήμα που διαπερνά ολόκληρο τον *Βίο*. Χαρακτηριστικό είναι αυτό που επισημαίνει και ο Cesaretti ως λογοτεχνικό μοτίβο, το «Leitmotiv των χεριών»⁹⁵. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το θαυματουργό χέρι της Θεοφανούς γεμίζει το στήθος της θεραπεινίδας με γάλα, το βασιλικό χέρι της Ευδοκίας φέρνει τη Θεοφανώ ενώπιον του βασιλέως, ο Βασίλειος περνά στο χέρι της Θεοφανούς το ιάσπινο δαχτυλίδι, η Θεοφανώ ξεκινά τον παραμυθητικό λόγο της προς τον Λέοντα κατά τη φυλάκισή τους στον Μαργαρίτη κρατώντας τα χέρια, η ίδια προτού αποδημήσει εις Κύριον σταύρωσε τα χέρια της πάνω στο στήθος και, εν τέλει, παρέδωσε την ψυχή της στα άγια χέρια του Θεού⁹⁶. Φυσικά όλα τα παραπάνω πιστοποιούν ότι η αναζήτηση της λογοτεχνικής αρτιότητας είναι ένα από τα ζητούμενα του *Βίου*⁹⁷. Επιπλέον, το ύφος του *Βίου* μαρτυρεί δόκιμο συγγραφέα με ενδεχόμενες διασυνδέσεις στα ανάκτορα⁹⁸.

93. HINTERBERGER, *The Byzantine Hagiographer*, 215-216.

94. CESARETTI, *Un leitmotiv narrative*, 122-124. Ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα απόκλισης από έναν «τόπο» είναι ότι εγγυητής για τη γέννηση της Θεοφανούς στους άτεκνους γονείς της είναι ένας *άνθρωπος γηραιός τις και όχι η Παναγία*.

95. CESARETTI, *Un leitmotiv narrative*, 125.

96. CESARETTI, *Un leitmotiv narrative*, 129, 134, 137, 149.

97. CESARETTI, *Un leitmotiv narrative*, 125.

98. ΚΩΝ. ΜΕΝΤΖΟΥ-ΜΕΙΜΑΡΗ, *Βυζαντινή Αγιολογική Βιογραφία. Η αγιολογική βιογραφία στο Βυζάντιο και η σημασία τη στην πολιτιστική Ιστορία της Ν.Α. Ευρώπης*, Αθήνα 2002, 38.

Όσον αφορά στο όνομα του συγγραφέα, ο Αλεξάκης πρότεινε την ταύτισή του με κάποιον «μάγιστρο Σλοκάκα», που αναφέρεται στο δεύτερο ανώνυμο σχόλιο στον Λουκιανό, που προαναφέρθηκε⁹⁹, με βασικό επιχείρημα ότι «ο ΒΘ περιέχει αρκετά στοιχεία τα οποία συμφωνούν με το συγκεκριμένο ανώνυμο σχόλιο, ότι δηλ. ο μάγιστρος Σλοκάκας «έξεβάκχευε Λέοντα τὸν βασιλέα περὶ Θεοφανοῦς πολλὰ καὶ τερατώδη δεξιῶν ἐνύπνια τέ και ἄκη, ἵνα μόνον εὐδοκιμοίη ψευδόμενος»¹⁰⁰. Ωστόσο με την άποψη αυτή δεν συντάσσονται άλλοι ερευνητές, όπως η Αμοιρίδου, η Νικολάου και ο Strano, καθώς η πρώτη τη θεωρεί για συγκεκριμένους λόγους «μετέωρη», ενώ ο τρίτος τη χαρακτηρίζει ως «εντελώς αβάσιμη»¹⁰¹. Ο Cesaretti με τη σειρά του καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας «σίγουρα αρέσκειται να μιλάει για τον εαυτό του»¹⁰², ενώ η Αμοιρίδου θεωρεί πως, παρά την ανωνυμία του, «από την ανάγνωση του *Βίου* αποκομίζει κανείς περισσότερες πληροφορίες για τον συγγραφέα παρά για το πρόσωπο που βιογραφείται»¹⁰³. Βασικό επιχείρημα της συγκεκριμένης άποψης είναι και η θέση του συγγραφέα καθ' όλη την έκταση του *Βίου*, τόσο ως αφηγητή, όσο και ως αυτοβιογραφούμενου προσώπου, όπως αναλύθηκε παραπάνω. Παρά ταύτα τελικά δεν είναι τόσο αυτόρεσκος και εγωκεντρικός ο βιογράφος, ο οποίος στρέφεται μεν αρκετά γύρω από τον εαυτό του, αλλά όχι από πρόθεση να προβάλει τον ίδιο και την οικογένειά του. Πρωταρχικός του στόχος είναι να βρει ο *Βίος* θετική ανταπόκριση στους συγχρόνους του¹⁰⁴ και να ικανοποιήσει τον «εντολέα του», ενώ σε ένα δεύτερο επίπεδο ίσως στοχεύει στο να επωφεληθεί ο ίδιος¹⁰⁵ (όσο και αν δηλώνει το αντίθετο¹⁰⁶). Η ιδιαίτερη, δηλαδή, θέση του συγγραφέα μέσα στη διήγηση δίνει την αίσθηση ότι προσεγγίζεται η λύση για ποιον λόγο γράφτηκε ο *Βίος*.

99. Βλ. παραπάνω σ. 210, σημ. 88.

100. ALEXAKIS, Leo VI, 45-56· ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος και πολιτεία*, 148-149.

101. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίσ*, 29· ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ο Βίος ή ο βίος της Θεοφανούς*, 482· STRANO, *La vita di Teofano*, 49.

102. CESARETTI, *Some Remarks*, 26.

103. ΑΜΟΙΡΙΑΟΥ, *Αγία Θεοφανώ η βασιλίσ*, 26, σημ. 4.

104. Σε αυτό συμφωνεί και ο VUKASINOVIC (*Authors and their families*, 41), αν και πιθανολογεί πως οι αυτοαναφορές γίνονταν για αυτοπροβολή του βιογράφου.

105. Το ενδεχόμενο αυτό αναφέρει και ο STRANO, *La vita di Teofano*, 60-61.

106. Βλ. παραπάνω, σσ. 198-199.

Σημαντική είναι και η βοήθεια των όσων δηλώνονται, αλλά και των όσων αποσιωπούνται στον *Βίο*¹⁰⁷. Πρώτα από όλα, ο συγγραφέας παρουσιάζει μόνο τις «επίσημες αλήθειες» της Μακεδονικής δυναστείας¹⁰⁸, ενώ παράλληλα δεν διστάζει να διαστρεβλώσει την αλήθεια προς όφελος του αυτοκρατορικού οίκου¹⁰⁹. Έτσι, λοιπόν, ο Λέων ζ' παρουσιάζεται ως ιδανικός σύζυγος, καθώς η σχέση του με τη Θεοφανώ περιγράφεται ως ειδυλλιακή¹¹⁰. Κάτω από το γαμήλιο πέπλο ενός τέλει γάμου καλύπτονται όχι μόνο οι συγγενικοί δεσμοί της Θεοφανούς με την Ευδοκία Ιγγερίνα, των οποίων η αποκάλυψη θα προόδιε τη μη τυχαία επιλογή της Θεοφανούς ως νύφης για τον Λέοντα, αλλά και τα συμφέροντα που υπηρετούνταν από μια τέτοια τελετή-συμφωνία, όπως είναι για παράδειγμα η ενίσχυση της δύναμης των Μακεδόνων μέσω της συγκέντρωσης στα χέρια τους του πλούτου των Μαρτινακίων¹¹¹. Επιπλέον, δεν γίνεται καμία αναφορά ούτε στο ότι ο πατέρας του Λέοντος του επέβαλε τη Θεοφανώ ως πρώτη σύζυγό του παρά τη θέλησή του, όπως διαβάζει κανείς στον *Βίο Ευθυμίου* [στο εξής: *VE*]¹¹², αλλά ούτε και στις φήμες που κυκλοφορούσαν τότε για την παράλληλη εξωσυζυγική σχέση που ο Λέων διατηρούσε με τη Ζωή Ζαούτζαινα¹¹³. Ακόμη, ο Στυλιανός Ζαούτζης παρουσιάζεται ως σωτήρας του Λέοντος, καθώς φέρεται στον *Βίο* ότι ήταν σημαντικός ο ρόλος του στην αποφυλάκισή του αυτοκράτορα, ενώ αντίθετα στον *Βίο του Ευθυμίου* ο Ζαούτζης εμφανίζεται ως «αντιήρωας», δηλαδή ως εχθρικό πρόσωπο¹¹⁴. Αξιοσημείωτη είναι, παράλληλα, και η απουσία της ενεργής δράσης του Ευθυμίου από τον *Βίο της Θεοφανούς*. Ο ίδιος ως πνευματικός πατέρας τόσο του Λέοντος, όσο και της Θεοφανούς, θα έπρεπε να αναφέρεται

107. CESARETTI, Il patriarca Metodio, 49.

108. STRANO, La vita di Teofano, 55.

109. DA COSTA-LOUILLET, Saints de Constantinople, 824.

110. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ο *Βίος* ή ο βίος της Θεοφανούς, 495 και σημ. 94· ΤΣΙΑΠΛΗΣ, A Byzantine Emperor, 87.

111. CESARETTI, Some remarks, 24-25· ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ο *Βίος* ή ο βίος της Θεοφανούς, 497-498· TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 135-136.

112. P. KARLIN-HAYTER, *Vita Euthymii Patriarchae CP, Text, Translation, Introduction and Commentary*, Bruxelles 1970, 41.16-19.

113. *VE* 41.1-3· TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 136-137.

114. Βλ. παραπάνω σ. 205, σημ. 57, 59.

επανελλημμένα στον *Βίο*, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει. Ως γνωστόν, μετά τον θάνατο της Θεοφανούς, ο Ευθύμιος δεν ήταν σύμφωνος με τη σύναψη ενός δεύτερου γάμου του αυτοκράτορα με τη Ζωή¹¹⁵, καθώς συνδέονταν κακόφημες διαδόσεις με το όνομά της¹¹⁶ και ως εκ τούτου η αναφορά του ονόματος του πατριάρχη θα ανέσυρε στη μνήμη των αναγνωστών αυτά τα μελανά σημεία της προσωπικής ζωής του Λέοντος. Όλες αυτές οι παραλείψεις προσώπων και γεγονότων είναι πασιφανές ότι δεν αποσιωπούνται από άγνοια, αλλά για δύο άλλους λόγους: ο ένας είναι ότι ο συγγραφέας θέλει κάτι να υποδηλώσει με τη σιωπή του και ο άλλος ότι λειτουργεί με σύνεση, καθώς όταν γράφτηκε ο *Βίος*, ο Λέων ζ' βρισκόταν εν ζωή¹¹⁷.

Εδώ πρέπει να συνυπολογιστεί και η ιδιαίτερη θέση του συγγραφέα και της οικογένειάς του. Μια εύπορη οικογένεια που ζει στην Κωνσταντινούπολη, που ανήκει σε υψηλή κοινωνική τάξη και κατέχει υψηλές θέσεις και αξιώματα στην καρδιά της αυτοκρατορίας, εμφανίζεται ως εγγυήτρια για την υπάρχουσα θαυματουργή δράση της αγίας Θεοφανούς. Δεν είναι κάποια τυχαία πρόσωπα που βιώνουν τα θαύματά της, αλλά είναι άνθρωποι με κύρος και υψηλή θέση στη βυζαντινή κοινωνία, που είχαν στα χέρια τους τα κειμήλια της αγίας και δεν μπορούν παρά να λένε την αλήθεια. Έτσι, λοιπόν, ο συγγραφέας εγγυάται στον υπέρτατο βαθμό την αγιότητα της Θεοφανούς και παράλληλα εξιδανικεύει τον Λέοντα, αναδεικνύει ως σωτήρα τον Στυλιανό και αποσιωπά τον Ευθύμιο σε ένα κείμενο που διατρέχεται από την παρουσία των Μαρτινακίων (άλλοτε της Θεοφανούς και των γονιών της, άλλοτε της Ευδοκίας Ιγγερίνας και άλλοτε του Μαρτίνου και του Μεθοδίου). Με τον τρόπο αυτόν απελευθερώνεται η οδός που οδηγεί τον Λέοντα ζ' στον δεύτερο γάμο του, εφόσον τώρα πια δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο και στα αυτοκρατορικά ανάκτορα διαχέεται η ευλογία της αγιότητας της Θεοφανούς που έζησε σε αυτά. Την ίδια στιγμή προτρέπονται οι αποδέκτες του *Βίου* να πιστέψουν στην αγία και να διαφυλάξουν τη μνήμη της ίδιας και συνολικά του γένους των Μαρτινακίων στο πέρασμα

115. VE 47. 4-30. Για διαφωτιστική περιγραφή του θέματος βλ. TOUGHER, *The reign of Leo VI*, 140-142.

116. VE 45. 33-35.

117. DA COSTA-LOUILLET, *Saints de Constantinople*, 824.

του χρόνου. Φυσικά, η προώθηση της λατρείας της αγίας βασίλισσας λειτουργεί ενισχυτικά στο να προσέλθουν οι πιστοί για να δουν από κοντά το θαυματουργό μαφόριο, το ιάσπινο δαχτυλίδι και τη λάρνακά της, να αλειφθούν με μύρο και να πιούν αγιασμό, όπως ακριβώς έκαναν και οι αποδέκτες των θαυμάτων της. Τα αντικείμενα αυτά βρίσκονται στην κατοχή ή τον έλεγχο της οικογένειας του συγγραφέα, η οποία δεν κατονομάζεται ρητά, αλλά πρέπει να είναι πολύ γνωστή στο περιβάλλον στο οποίο απευθύνεται ο βίος και η οποία θα επωφεληθεί πολλαπλά από τη λατρεία της αγίας. Έτσι ο *Βίος της Θεοφανούς* αποτελεί ένδειξη του τρόπου με τον οποίο ένας αριστοκρατικός οίκος του 10ου αιώνα ή ένα παρακλάδι μιας ευρύτερης αριστοκρατικής οικογένειας, που έχει στην κατοχή της «θαυματουργά κειμήλια», διαχειρίζεται την αγιότητα ενός από τα γυναικεία «μέλη» του για τη συσσώρευση κοινωνικού κεφαλαίου και την εμπέδωση πολιτικής ισχύος. Εν κατακλείδι, ο συγγραφέας του *Βίου* κατορθώνει με ένα αγιολογικό κείμενο –και ως αφηγητής και ως αυτοβιογραφούμενος– να ευεργετήσει τρεις οικογένειες συγχρόνως: τη δική του, των Μαρτινακίων και του τότε ζώντος Λέοντος C', δηλαδή τη Μακεδονική δυναστεία.

Έχοντας πλέον μια πανοραμική οπτική για τον *Βίο* της Θεοφανούς είναι εύκολο να δικαιολογήσουμε τη γοητεία που άσκησε και συνεχίζει να ασκεί ακόμα και σήμερα στους μελετητές. Μια γοητεία που δεν πηγάζει μόνο από τον τρόπο ζωής μιας αυτοκράτειρας, η οποία στο πλαίσιο ενός ασφυκτικού γάμου αναδείχθηκε αγία¹¹⁸, αλλά έχει τις ρίζες της και στη βιογραφία της και στη διττή θέση που έχει ο ίδιος ο συγγραφέας μέσα στη διήγηση, άλλοτε ως αφηγητής και άλλοτε ως αυτοβιογραφούμενος.

---

118. Η Θεοφανώ ήταν η πρώτη γυναίκα της μεσοβυζαντινής εποχής που αναδείχθηκε αγία χωρίς να είναι μοναχή, βλ. VUKASINOVIC, *Un saint père et une sainte impératrice*, 100.

THE AUTHOR IN THE NARRATION
The case of Theophano's life

The *Life of Theophano* is a fine literary product (end of the ninth century). Although the author maintains his anonymity until the end of *Vita*, his role in the narration is of great importance to the interpretation of the *Life*. He appears constantly behind the words and “winks” at his audience, while at the same time -in the last chapters of the hagiographical text- he and his family become active members of the narration and parallelly the only recipients of saint's miracles. This fact in combination with the glorified portrait of the emperor Leo VI, the presentation of Stylianos Zaoutzes as the savior of the emperor and the absence of any reference to patriarch Euthymios, the spiritual father of the imperial couple, constitute an interesting question. Undoubtedly the author's special position in the narrative gives answers to the majority of the questions that the *Life* of Theophano raises.

